

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (ένατο τμήμα)

της 13ης Ιουλίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων οι οποίες συνάπτονται με καταναλωτές – Συμβάσεις ενυπόθηκου δανείου – Ρήτρα προβλέπουσα κυμαινόμενο επιτόκιο – Δείκτης αναφοράς βασιζόμενος στα συνολικά ετήσια πραγματικά επιτόκια (ΣΕΠΕ) των ενυπόθηκων δανείων τα οποία χορηγούνται από πιστωτικά ιδρύματα – Δείκτης καθοριζόμενος μέσω κανονιστικής ή διοικητικής πράξεως – Επισημάνσεις οι οποίες παρατίθενται στο προοίμιο της εν λόγω πράξεως – Έλεγχος συνδεόμενος με την απαίτηση διαφάνειας – Έλεγχος του καταχρηστικού χαρακτήρα»

Στην υπόθεση C-265/22,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Juzgado de Primera Instancia n. 17 de Palma de Mallorca (πρωτοδικείο αριθ. 17 της Πάλμα ντε Μαγιόρκα, Ισπανία) με απόφαση της 19ης Απριλίου 2022, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 20 Απριλίου 2022, στο πλαίσιο της δίκης

ZR,

PI

κατά

Banco Santander, SA,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (ένατο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. S. Rossi, πρόεδρο τμήματος, J.-C. Bonichot και O. Spineanu-Matei (εισηγήτρια), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: L. Medina,

γραμματέας: L. Carrasco Marco, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 16ης Μαρτίου 2023,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- οι ΡΙ και ΖΡ, εκπροσωπούμενοι από τους F. Fuster-Fabra Toaranta και A. Rebollo Redondo, abogados,
- η Banco Santander, SA, εκπροσωπούμενη από τον J. M. Rodríguez Cárcamo και την A. M. Rodríguez Conde, abogados,
- η Ισπανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον A. Ballesteros Panizo,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την S. Pardo Quintillán και τον N. Ruiz García,

κατόπιν της απόφασης που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία, αφενός, των άρθρων 5 και 7 της οδηγίας 2005/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαΐου 2005, για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές των επιχειρήσεων προς τους καταναλωτές στην εσωτερική αγορά και για την τροποποίηση της οδηγίας 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών 97/7/ΕΚ, 98/27/ΕΚ, 2002/65/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου («οδηγία για τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές») (ΕΕ 2005, L 149, σ. 22), καθώς και, αφετέρου, του άρθρου 3, παράγραφος 1, των άρθρων 4 και 5, καθώς και του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, των ΖΡ και ΡΙ και, αφετέρου, της Banco Santander, SA, σχετικά με το κύρος της ρήτρας περιοδικής αναθεώρησης του επιτοκίου που εφαρμόζεται σε ενυπόθηκο δάνειο χορηγηθέν στους ΖΡ και ΡΙ από την δικαιοπάροχο της Banco Santander.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 93/13

- 3 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

4 Το άρθρο 4 της οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύμβαση, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

5 Το άρθρο 5 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7 παράγραφος 2.»

Η οδηγία 2005/29

6 Κατά το άρθρο 19 της οδηγίας 2005/29, τα κράτη μέλη όφειλαν να έχουν θεσπίσει και δημοσιεύσει, το αργότερο έως τις 12 Ιουνίου 2007, τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν προς την ανωτέρω οδηγία και να ενημερώσουν αμέσως την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά. Οι διατάξεις αυτές έπρεπε να έχουν τεθεί σε εφαρμογή το αργότερο έως τις 12 Δεκεμβρίου 2007.

Το ισπανικό δίκαιο

7 Κατά το άρθρο 1258 του Código civil (αστικού κώδικα):

«Οι συμβάσεις συνάπτονται με απλή συμφωνία των μερών, μετά την οποία καθίσταται υποχρεωτική η τήρηση των ρητώς συμφωνηθέντων ενώ επέρχονται επίσης όλες οι συνέπειες που, αναλόγως της φύσεώς τους, απορρέουν από την καλή πίστη, τα συναλλακτικά ήθη και τον νόμο.»

8 Η οδηγία 93/13 μεταφέρθηκε στο ισπανικό δίκαιο με τον ley 7/1998, sobre condiciones generales de la contratación (νόμο 7/1998, περί των γενικών όρων συναλλαγών), της 13ης Απριλίου 1998 (BOE αριθ. 89, της 14ης Απριλίου 1998, σ. 12304).

9 Το άρθρο 7 του ως άνω νόμου ορίζει τα εξής:

«Οι ακόλουθοι γενικοί όροι λογίζονται ως μη τεθέντες στη σύμβαση:

a) οι όροι των οποίων ο καταναλωτής δεν είχε στην πραγματικότητα την ευκαιρία να λάβει γνώση στο σύνολό τους προ της συνάψεως της συμβάσεως ή οι οποίοι δεν υπογράφηκαν, εφόσον αυτό απαιτείται, σύμφωνα με το άρθρο 5·

b) οι δυσανάγνωστοι, αόριστοι, ασαφείς ή ακατανόητοι όροι, εκτός αν, στην τελευταία περίπτωση, ο προσχωρών τους αποδέχθηκε ρητώς και εγγράφως, τηρούν δε τις ειδικές ρυθμίσεις σχετικά με τη διαφάνεια των συμβατικών ρητρών στον τομέα αυτόν.»

10 Κατά το άρθρο 8 του εν λόγω νόμου:

«1. Είναι αυτοδικαίως άκυροι οι γενικοί όροι που αντιβαίνουν, εις βάρος του προσχωρούντος, προς τις διατάξεις του παρόντος νόμου ή οποιουδήποτε άλλου κανόνα που εισάγει υποχρέωση ή απαγόρευση, εκτός αν προβλέπουν άλλες συνέπειες σε περίπτωση παραβάσεώς τους.

2. Ειδικότερα, είναι άκυροι οι καταχρηστικοί γενικοί όροι σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές [...]».

11 Ο ley 3/1991, de Competencia Desleal (νόμος 3/1991 περί αθέμιτου ανταγωνισμού), της 10ης Ιανουαρίου 1991 (ΒΟΕ αριθ. 10, της 11ης Ιανουαρίου 1991, σ. 628), ορίζει στο άρθρο 4, παράγραφος 1, τα εξής:

«Θεωρείται αθέμιτη κάθε συμπεριφορά αντικειμενικά αντίθετη προς τις απαιτήσεις της καλής πίστεως.

Στις σχέσεις με καταναλωτές και χρήστες, θεωρείται αντίθετη προς τις απαιτήσεις της καλής πίστεως η συμπεριφορά εμπόρου ή επαγγελματία που αντίκειται στις απαιτήσεις της επαγγελματικής επιμέλειας, της τελευταίας νοούμενης ως το επίπεδο ικανότητας και ιδιαίτερης προσοχής που πρέπει να αναμένεται από έναν έμπορο σύμφωνα με τα χρηστά συναλλακτικά ήθη, η οποία στρεβλώνει ή ενδέχεται να στρεβλώσει σημαντικά την οικονομική συμπεριφορά του μέσου καταναλωτή ή του μέσου μέλους της ομάδας στόχου, εάν πρόκειται για εμπορική πρακτική που απευθύνεται σε συγκεκριμένη ομάδα καταναλωτών.

Για τους σκοπούς του παρόντος νόμου, ως οικονομική συμπεριφορά του καταναλωτή ή του χρήστη νοείται κάθε απόφαση με την οποία ο καταναλωτής ή ο χρήστης επιλέγει να ενεργήσει ή να απέχει από οποιαδήποτε ενέργεια σε σχέση με:

a) την επιλογή προσφοράς ή προμηθευτή.

b) την απόκτηση αγαθού ή υπηρεσίας καθώς και, ενδεχομένως, τον τρόπο και τους όρους της αγοράς αυτής.

c) την καταβολή του τιμήματος, εν όλω ή εν μέρει, ή κάθε άλλη μορφή πληρωμής.

[...]»

12 Το άρθρο 7 του νόμου αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Παραπλανητικές παραλείψεις», έχει ως εξής:

«1. Θεωρείται αθέμιτη η παράλειψη ή η απόκρυψη πληροφοριών που είναι απαραίτητες ώστε ο αποδέκτης να λάβει ή να είναι σε θέση να λάβει τεκμηριωμένη απόφαση σχετικά με την οικονομική συμπεριφορά του. Θεωρείται αθέμιτη και η παροχή πληροφοριών που είναι ασαφείς, δυσνόητες, διφορούμενες, άκαιρες ή δεν αποκαλύπτουν τον εμπορικό σκοπό της πρακτικής, όταν αυτός δεν προκύπτει από το οικείο πλαίσιο.

2. Για τη διαπίστωση του παραπλανητικού χαρακτήρα των κατά την προηγούμενη παράγραφο πράξεων λαμβάνεται υπόψη το πραγματικό πλαίσιο στο οποίο τελούνται βάσει του συνόλου των χαρακτηριστικών και περιστάσεων και των περιορισμών των χρησιμοποιούμενων μέσων επικοινωνίας.»

- 13 Η Banco de España (Τράπεζα της Ισπανίας) εξέδωσε την circular 8/1990, a entidades de crédito, sobre transparencia de las operaciones y protección de la tratela (εγκύκλιο 8/1990, προς τα πιστωτικά ιδρύματα, σχετικά με τη διαφάνεια των πράξεων και την προστασία των πελατών), της 7ης Σεπτεμβρίου 1990 (BOE αριθ. 226, της 20ής Σεπτεμβρίου 1990, σ. 27498). Η εγκύκλιος αυτή τροποποιήθηκε, μεταξύ άλλων, με την circular 5/1994, entidades de crédito (εγκύκλιο 5/1994, προς τα πιστωτικά ιδρύματα), της 22ας Ιουλίου 1994 (BOE αριθ. 184, της 3ης Αυγούστου 1994, σ. 25109). Μετά την τροποποίησή της με την εγκύκλιο 5/1994, η εγκύκλιος 8/1990 θέσπιζε ορισμένους επίσημους δείκτες ή επιτόκια αναφοράς για τα ενυπόθηκα δάνεια. Μεταξύ των δεικτών και των επιτοκίων αυτών περιλαμβάνονταν διάφορα μέσα επιτόκια ενυπόθηκων δανείων διάρκειας άνω των τριών ετών, προοριζόμενων για την αγορά κατοικίας στην αγοραία τιμή (στο εξής: IRPH), ένα δε εξ αυτών είναι το επιτόκιο των δανείων που χορηγούνται από τράπεζες (στο εξής: IRPH των τραπεζών) και ένα άλλο το επιτόκιο δανείων που χορηγούνται από το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων (στο εξής: IRPH των πιστωτικών ιδρυμάτων).
- 14 Το προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994, ήτοι της τροποποιητικής εγκυκλίου περί της οποίας γίνεται λόγος στην προηγούμενη σκέψη, περιείχε το ακόλουθο χωρίο:

«Τα επιλεγέντα επιτόκια αναφοράς είναι, σε τελική ανάλυση [συνολικά ετήσια πραγματικά επιτόκια (ΣΕΠΕ)]. Τα μέσα επιτόκια ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων που χορηγούνται από τις τράπεζες και το σύνολο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την αγορά κατοικίας στην αγοραία τιμή αποτελούν, ακριβώς ειπείν, ΣΕΠΕ, καθόσον ενσωματώνουν επίσης τις συνέπειες των προμηθειών. Επομένως, η απλή άμεση χρήση τους ως συμβατικών επιτοκίων θα σημαίνει ότι το [ΣΕΠΕ] του ενυπόθηκου δανείου είναι υψηλότερο του επιτοκίου που εφαρμόζεται στην αγορά. Για την εξίσωση του ΣΕΠΕ του ενυπόθηκου δανείου με αυτό της αγοράς θα πρέπει να εφαρμόζεται αρνητικό περιθώριο, το οποίο θα ποικίλλει, ανάλογα με τις προμήθειες της συναλλαγής και τη συχνότητα των δόσεων.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 15 Στις 12 Μαΐου 2006, οι ZR και PI, αφενός, και η δικαιοπάροχος της Banco Santander, αφετέρου, συνήψαν σύμβαση ενυπόθηκου δανείου για ποσό 197 934,54 ευρώ.
- 16 Κατά το άρθρο 3 bis της συμβάσεως (στο εξής: επίμαχη ρήτρα), το επιτόκιο είναι κυμαινόμενο, το δε νέο επιτόκιο πρέπει να καθορίζεται στο τέλος κάθε δωδεκάμηνης περιόδου, για τους επόμενους δώδεκα μήνες, και δη μέχρι τη λήξη της εν λόγω συμβάσεως. Το νέο επιτόκιο καθορίζεται σε σχέση με ένα «επιτόκιο αναφοράς», ήτοι τον IRPH των πιστωτικών ιδρυμάτων, προσαυξημένο κατά 0,20 εκατοστιαίες μονάδες, ή με ένα «εναλλακτικό επιτόκιο αναφοράς», ήτοι τον IRPH των τραπεζών, προσαυξημένο κατά 0,50 εκατοστιαίες μονάδες.
- 17 Η παράγραφος 3 της επίμαχης ρήτρας ορίζει το επιτόκιο αναφοράς ως εξής:

«Το επιτόκιο αναφοράς θα είναι [ο IRPH των πιστωτικών ιδρυμάτων], που ορίζεται ως ο απλός μέσος όρος των μέσων επιτοκίων σταθμισμένων κατά τα κεφάλαια των ενυπόθηκων δανείων διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών για την αγορά κατοικίας στην αγοραία τιμή, τα οποία

- συνήφθησαν ή ανανεώθηκαν, κατά τον μήνα στον οποίο παραπέμπει ο δείκτης, από [το σύνολο των ιδρυμάτων, ήτοι] τις τράπεζες, τα ταμειυτήρια και τις εταιρίες ενυπόθηκων δανείων, ως δε σημείο αναφοράς λαμβάνεται το τελευταίο από τα μέσα αυτά επιτόκια που δημοσιεύει η Τράπεζα της Ισπανίας στην [BOE] πριν από την έναρξη κάθε νέας περιόδου επιτοκίου και εντός των τριών ημερολογιακών μηνών που προηγούνται αυτής.»
- 18 Η εν λόγω παράγραφος 3 ορίζει με ανάλογους όρους το εναλλακτικό επιτόκιο αναφοράς το οποίο εφαρμόζεται σε περίπτωση μη δημοσιεύσεως του επιτοκίου αναφοράς.
- 19 Στην επίμαχη ρήτρα διευκρινίζεται επίσης ότι το επιτόκιο αναφοράς και το εναλλακτικό επιτόκιο αναφοράς περιγράφονται στο παράρτημα VIII της εγκυκλίου 8/1990.
- 20 Στις 13 Φεβρουαρίου 2020, οι ZR και PI άσκησαν αγωγή ενώπιον του Juzgado de Primera Instancia n. 17 de Palma de Mallorca (πρωτοδικείου αριθ. 17 της Πάλμα ντε Μαγιόρκα, Ισπανία), το οποίο είναι το αιτούν δικαστήριο, με αίτημα να αναγνωρισθεί η ακυρότητα της επίμαχης ρήτρας λόγω του καταχρηστικού χαρακτήρα της και να υποχρεωθεί η Banco Santander να αποκαταστήσει τη ζημία που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν λόγω της εφαρμογής της ρήτρας αυτής.
- 21 Οι ZR και PI υποστηρίζουν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ότι το γεγονός ότι η επίμαχη ρήτρα παραπέμπει, για την ετήσια αναθεώρηση του επιτοκίου του δανείου τους, σε ορισμένους IRPH, προβλέποντας μικρή προσαύξηση αυτών, ήτοι 0,20 εκατοστιαίες μονάδες αν πρόκειται για τον IRPH των πιστωτικών ιδρυμάτων ή 0,50 εκατοστιαίες μονάδες αν πρόκειται για τον IRPH των τραπεζών, συνιστά παραπλάνηση. Συγκεκριμένα, μια τέτοια παρουσίαση, η οποία συνίσταται σε μια σχετικά περιορισμένη προσαύξηση, παρακινεί τους υποψήφιους δανειολήπτες να συνάψουν δάνειο του οποίου το επιτόκιο θα μπορεί να αναθεωρηθεί με αναφορά σε ορισμένον IRPH και όχι με αναφορά στο μέσο επιτόκιο της ευρωπαϊκής διατραπεζικής αγοράς (στο εξής: δείκτης Euribor), μολοντί, με σαφώς μεγαλύτερη προσαύξηση, ακόμη και της τάξεως του 2 %, η αναφορά στον δείκτη Euribor θα οδηγούσε στην εφαρμογή μικρότερου αναθεωρημένου επιτοκίου. Τούτο προκύπτει από το γεγονός ότι, αντιθέτως προς τον δείκτη Euribor, οι IRPH υπολογίζονται βάσει επιτοκίων που λαμβάνουν υπόψη τις προμήθειες. Κατά τους ενάγοντες της κύριας δίκης, η ζημία που υπέστησαν λόγω της εφαρμογής της επίμαχης ρήτρας ανέρχεται σε 39 799,25 ευρώ.
- 22 Η εναγομένη της κύριας δίκης αμφισβητεί το εν λόγω αίτημα όσον αφορά τόσο τη διαπίστωση του καταχρηστικού χαρακτήρα της επίμαχης ρήτρας όσο και την εκτίμηση της προβαλλόμενης ζημίας. Υποστηρίζει επίσης ότι η συγκεκριμένη ρήτρα αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως και ότι είναι κατ' αρχήν νόμιμη, δεδομένου ότι οι IRPH αποτελούν επίσημους και δημόσιους δείκτες, και επομένως προσβάσιμους στους καταναλωτές, οπότε οι καταναλωτές μπορούν να γνωρίζουν τα κρίσιμα στοιχεία όσον αφορά τον τρόπο υπολογισμού τους και την ιστορική εξέλιξή τους ανατρέχοντας στα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση.
- 23 Κατά τη διαδικασία ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, οι ενάγοντες της κύριας δίκης υποστήριξαν επιπλέον ότι η ακυρότητα της επίμαχης ρήτρας έπρεπε να διαπιστωθεί εκ του λόγου ότι η ρήτρα αυτή, εφόσον όριζε ορισμένον IRPH ως επιτόκιο αναφοράς για τις περιοδικές αναθεωρήσεις του επιτοκίου του οικείου δανείου, θα έπρεπε να προβλέπει την εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου, όπως απαιτεί η εγκύκλιος 5/1994, και όχι θετικού περιθωρίου.

- 24 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι το προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994 δεν έχει κανονιστική ισχύ. Εντούτοις, θεωρεί ότι αποτελεί ένδειξη ότι η διοικητική αρχή που εξέδωσε την εγκύκλιο εκτιμούσε ότι η εμπορία προϊόντων που περιέχουν αναφορά σε ορισμένον IRPH θα έπρεπε να συνοδεύεται από την εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου.
- 25 Όσον αφορά την παρουσίαση της επίμαχης ρήτρας, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δεν αναφέρει τις επισημάνσεις που περιλαμβάνονται στο προοίμιο της εν λόγω εγκυκλίου σχετικά με την εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου στους IRPH προκειμένου να ευθυγραμμισθούν με το επιτόκιο της αγοράς.
- 26 Όσον αφορά τα αποτελέσματα της επίμαχης ρήτρας, το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η αναφορά σε ορισμένον IRPH είναι εγγενώς δυσμενής για τους δανειολήπτες, στο μέτρο που ένας τέτοιος δείκτης αποτελείται από τον μέσο όρο των επιτοκίων του συνόλου των τρεχουσών δανειοδοτικών πράξεων, δεδομένου ότι τα επιτόκια αυτά έχουν ήδη προκύψει, εν μέρει, από προμήθειες και προσαυξήσεις.
- 27 Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η έλλειψη ενημερώσεως των δανειοληπτών ως προς το περιεχόμενο του προοιμίου της εγκυκλίου 5/1994 και, επομένως, ως προς τα χαρακτηριστικά των IRPH, αλλά και, γενικότερα, ως προς τα αντίστοιχα επίπεδα των IRPH και του δείκτη Euribor, ενδέχεται να αντιβαίνει στην καλή πίστη και να δημιουργεί ανισορροπία εις βάρος των καταναλωτών, η οποία δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό της επίμαχης ρήτρας ως καταχρηστικής.
- 28 Εξάλλου, το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι η έλλειψη πληροφοριών σχετικά με το περιεχόμενο του προοιμίου της εγκυκλίου 5/1994, σε συνδυασμό με την εφαρμογή θετικού περιθωρίου ελαφρώς μικρότερου από εκείνα που εφαρμόζονται για τα δάνεια των οποίων τα επιτόκια καθορίζονται με αναφορά στον δείκτη Euribor, θα μπορούσε να αποτελεί εμπορικό τέχνασμα, με σκοπό να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι το ύψος των τόκων θα είναι ευνοϊκό. Αντιθέτως, η γνωστοποίηση στους υποψήφιους δανειολήπτες της πληροφορίας που περιλαμβάνεται στο προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994 θα τους παρείχε τη δυνατότητα να λάβουν τεκμηριωμένη απόφαση.
- 29 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο εξετάζει το ενδεχόμενο η ένταξη της επίμαχης ρήτρας στην επίμαχη στην κύρια δίκη σύμβαση δανείου να θεωρηθεί αθέμιτη εμπορική πρακτική, κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2005/29, διότι αλλοιώνει ή μπορεί να αλλοιώσει ουσιωδώς την οικονομική συμπεριφορά του μέσου καταναλωτή λόγω της έλλειψης ενημέρωσης σχετικά με την ανάγκη εφαρμογής αρνητικού περιθωρίου όταν το επιτόκιο αναφοράς είναι ορισμένον IRPH. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, η ύπαρξη αθέμιτης εμπορικής πρακτικής, κατά την έννοια της οδηγίας 2005/29, σε σχέση με συμβατική ρήτρα συνιστά στοιχείο για την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της.
- 30 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Juzgado de Primera Instancia nº 17 de Santander (πρωτοδικείο αριθ. 17 της Πάλμα ντε Μαγιόρκα, Ισπανία) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά τη διαμόρφωση του [IRPH των πιστωτικών ιδρυμάτων], οι οικείες προμήθειες και περιθώρια ενσωματώνονται στο επιτόκιο, κατά τρόπο ώστε να επιβαρύνουν περισσότερο τον καταναλωτή από τα υπόλοιπα ΣΕΠΕ της αγοράς, καθώς και ότι η εγκύκλιος 5/1994 [...] –η οποία αποτελεί το κανονιστικό κριτήριο του ρυθμιστικού

φορέα–, επιβάλλει την εφαρμογή αρνητικών περιθωρίων, απαίτηση η οποία δεν γνωστοποιείται στους καταναλωτές και αθετείται ευρέως από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, αντίκειται στα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας [2005/29] η πλήρης απόκλιση από το κανονιστικό κριτήριο του ρυθμιστικού φορέα;

- 2) Εάν γίνει δεκτό ότι η απόκλιση από το ανωτέρω κριτήριο αντίκειται στα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας [2005/29], αποτελεί η αθέμιτη αυτή πρακτική, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου [...] στην υπόθεση C-689/20, ένδειξη ως προς την καταχρηστικότητα ρήτρας; Αντίκειται επιπλέον στα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας 93/13 [...];
- 3) Αν η εγκύκλιος 5/1994 [...], η οποία αφορά ειδικώς τον χρηματοπιστωτικό τομέα, αλλά δεν είναι γενικά γνωστή στο κοινό, ουδόλως ελήφθη υπόψη κατά παράβαση του άρθρου 7 της οδηγίας [2005/29], αποτελεί τούτο ένδειξη ως προς την καταχρηστικότητα ρήτρας σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 [και, αν συντρέχει τέτοια περίπτωση, επιβάλλεται η] εφαρμογή ελέγχου διαφάνειας στον δείκτη [IRPH], ο οποίος αποτελείται από «δείκτη αναφοράς και περιθώριο»;
- 4) Αντίκειται [στα] άρθρα 3, παράγραφος 1, 4 και 5 της οδηγίας [93/13] [εθνική νομολογία σύμφωνα με την οποία η μη εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου στον] IRPH [δεν] αποτελεί καταχρηστική πρακτική, [παρά] τη [σχετική] απαίτηση που προβλέπεται στο προοίμιο της εγκυκλίου [5/1994] και [παρά το γεγονός ότι τα δάνεια το κυμαινόμενο επιτόκιο των οποίων καθορίζεται με αναφορά στον] IRPH [ο οποίος] είναι λιγότερο συμφέρων από όλα τα υφιστάμενα ΣΕΠΕ [έχουν] προωθηθεί στην αγορά ως [προϊόντα] εξίσου συμφέρ[οντα] με [τα δάνεια των οποίων το κυμαινόμενο επιτόκιο καθορίζεται με αναφορά σ]το EURIBOR, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη [εφαρμογής στον IRPH] αρνητικού περιθωρίου και, ως εκ τούτου, η σύμβαση θα μπορούσε να καταγγελθεί λόγω της ακυρότητας των ρητρών που προβλέπουν [μια τέτοια] εφαρμογή του [IRPH], τα δε τραπεζικά ιδρύματα θα μπορούσαν να υποχρεωθούν να μην τις χρησιμοποιούν στο μέλλον, δεδομένου ότι η εμπορική προώθηση της υπηρεσίας αυτής στους ευάλωτους καταναλωτές δύναται να επηρεάσει την οικονομική συμπεριφορά τους, ενώ θα μπορούσε να απαγορευθεί η εισαγωγή του[ς, στις] εμπορικές συμβάσεις [λόγω του αθέμιτου χαρακτήρα τους,] καθόσον [εισήχθησαν για τον προσδιορισμό των επιτοκίων κατά τρόπο] αντίθετο προς την οδηγία [2005/29];
- 5) Αντίκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13] η απουσία ελέγχου σχετικά με την ύπαρξη και τον αθέμιτο χαρακτήρα [ρήτρας προβλέπουσας ότι το κυμαινόμενο επιτόκιο δανειακής σύμβασης καθορίζεται με αναφορά στον IRPH, σε περίπτωση] περιθωρίου που επιβάλλεται με συγκεκαλυμμένο τρόπο, [ενώ] το προβλεπόμενο σε προσφορά τραπεζικού ιδρύματος περιθώριο πρέπει να είναι αρνητικό, ο δε καταναλωτής κατά τον χρόνο της προσυμβατικής ενημερώσεως δεν ενημερώνεται για την οικονομική λειτουργία του επιτοκίου που εφαρμόζεται στο δάνειό του, όπερ αντίκειται στην οδηγία [2005/29];»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του παραδεκτού του πρώτου, του δεύτερου, του τρίτου και του πέμπτου ερωτήματος

- 31 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν είναι συμβατή με τα άρθρα 5 και 7 της οδηγίας 2005/29 σύμβαση δανείου κυμαινόμενου επιτοκίου συναφθείσα μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, της οποίας η ρήτρα που καθορίζει τον τρόπο περιοδικής αναθεωρήσεως του επιτοκίου χρησιμοποιεί ως σημείο

- αναφοράς επίσημο δείκτη επί του οποίου εφαρμόζεται προσαύξηση, αποκλίνοντας έτσι από τις επισημάνσεις που περιέχονται στην πράξη με την οποία η αρμόδια αρχή θέσπισε τον δείκτη αυτόν, οι οποίες, αντιθέτως, διευκρινίζουν ότι, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου υπολογισμού του, είναι αναγκαία η εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου για την ευθυγράμμιση του ΣΕΠΕ του δανείου με εκείνο της αγοράς.
- 32 Με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ορισμένες διευκρινίσεις σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα.
- 33 Τέλος, με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 στο πλαίσιο της συνάψεως συμβάσεως δανείου της οποίας το επιτόκιο παρουσιάζεται με παραπλανητικό τρόπο, κατά παράβαση των απαιτήσεων της οδηγίας 2005/29.
- 34 Κατά πάγια νομολογία, τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερωτήματα που υποβάλλει ο εθνικός δικαστής θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος που έχει υποβάλει εθνικό δικαστήριο μόνον όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή, ακόμη, όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί [απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2020, *Oprenbaag Ministerie* (Πλαστογραφία), C-510/19, EU:C:2020:953, σκέψη 26 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 35 Συναφώς, προκειμένου να καταστεί δυνατή η χρήσιμη για το εθνικό δικαστήριο ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης εκ μέρους του Δικαστηρίου, από το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας προκύπτει ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να περιέχει έκθεση των λόγων που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να διερωτηθεί ως προς την ερμηνεία ή το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και της κατά τη γνώμη του σχέσεως μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας [απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2023, *Ministerstvo na vatreshnite raboti* (Καταγραφή βιομετρικών και γενετικών δεδομένων από την αστυνομία), C-205/21, EU:C:2023:49, σκέψη 55 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].
- 36 Το πρώτο, το δεύτερο, το τρίτο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα προϋποθέτουν ότι η οδηγία 2005/29 έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.
- 37 Πρέπει να υπομνησθεί συναφώς ότι ένας νέος κανόνας δικαίου έχει εφαρμογή από της ενάρξεως ισχύος της πράξεως με την οποία θεσπίζεται και μολονότι δεν εφαρμόζεται επί των εννόμων καταστάσεων οι οποίες γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν οριστικώς υπό το κράτος του προγενέστερου νόμου, εφαρμόζεται εντούτοις στα μελλοντικά τους αποτελέσματα, καθώς και στις νέες έννομες καταστάσεις. Το αντίθετο ισχύει, υπό την επιφύλαξη της αρχής της μη αναδρομικότητας των νομικών πράξεων, μόνο σε περίπτωση που ο νέος αυτός κανόνας συνοδεύεται από ειδικές διατάξεις οι οποίες καθορίζουν συγκεκριμένα τις προϋποθέσεις διαχρονικής εφαρμογής του (αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2010, *Stichting Natuur en Milieu* κ.λπ., C-266/09, EU:C:2010:779, σκέψη 32, καθώς και της 26ης Μαρτίου 2015, *Επιτροπή κατά Moravia Gas Storage*, C-596/13 P, EU:C:2015:203, σκέψη 32).

- 38 Ως εκ τούτου, όσον αφορά ειδικότερα τις οδηγίες, κατά κανόνα μόνον οι νομικές καταστάσεις που διαμορφώθηκαν μετά τη λήξη της προθεσμίας μεταφοράς μιας οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο μπορούν να υπαχθούν στο *ratione temporis* πεδίο εφαρμογής της (πρβλ. απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2019, E.B., C-258/17, EU:C:2019:17, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 39 Σύμφωνα όμως με το άρθρο 19 της οδηγίας 2005/29, τα κράτη μέλη όφειλαν να έχουν θεσπίσει και δημοσιεύσει, το αργότερο στις 12 Ιουνίου 2007, τις αναγκαίες διατάξεις για τη συμμόρφωσή τους προς την οδηγία αυτή και οι διατάξεις αυτές έπρεπε να έχουν τεθεί σε εφαρμογή το αργότερο στις 12 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους.
- 40 Στην πράξη, το Βασίλειο της Ισπανίας και η Επιτροπή επισήμαναν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι η οδηγία 2005/29 μεταφέρθηκε τελικώς στο ισπανικό δίκαιο με τον *ley 29/2009, por la que se modifica el régimen legal de la competencia desleal y de la publicidad para la mejora de la protección de los consumidores y usuarios* (νόμο 29/2009, περί τροποποίησης του νομικού καθεστώτος του αθέμιτου ανταγωνισμού και της διαφήμισης με σκοπό τη βελτίωση της προστασίας των καταναλωτών και των χρηστών), της 30ής Δεκεμβρίου 2009 (BOE αριθ. 315, της 31ης Δεκεμβρίου 2009, σ. 11039).
- 41 Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η οδηγία 2005/29 δεν είχε εφαρμογή κατά την ημερομηνία συνάψεως της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως, ήτοι στις 12 Μαΐου 2006.
- 42 Κατά συνέπεια, η ερμηνεία της ανωτέρω οδηγίας δεν έχει σχέση με την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, οπότε το πρώτο, το δεύτερο και το τρίτο ερώτημα καθώς και, εν μέρει, το πέμπτο ερώτημα, τα οποία αφορούν, άμεσα ή έμμεσα, την ερμηνεία της, είναι απαράδεκτα.
- 43 Όσον αφορά το πέμπτο ερώτημα, καθόσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν παρέχει τα στοιχεία που απαιτεί το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας, προκειμένου το Δικαστήριο να μπορέσει να δώσει χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, δεδομένου ότι δεν εκθέτει τους λόγους για τους οποίους το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς την ερμηνεία της εν λόγω διατάξεως.
- 44 Κατά συνέπεια, το πέμπτο ερώτημα είναι επίσης απαράδεκτο στο σύνολό του.

Επί του τετάρτου ερωτήματος

- 45 Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, καθώς και τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία δεν είναι καταχρηστική ρήτρα συμβάσεως δανείου κυμαινόμενου επιτοκίου η οποία λαμβάνει ως δείκτη αναφοράς έναν IRPH επί του οποίου εφαρμόζεται προσαύξηση, παρά τις επισημάνσεις οι οποίες παρατίθενται στο προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994.
- 46 Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι, πρώτον, η απόφαση περί παραπομπής δεν περιέχει πληροφορίες ως προς το ακριβές περιεχόμενο της εθνικής νομολογίας στην οποία αναφέρεται το ερώτημα αυτό, οπότε το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα αναγκαία στοιχεία για να δώσει απάντηση βάσει της εν λόγω νομολογίας.

- 47 Δεύτερον, από όσα εκτίθενται στην απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το εν λόγω ερώτημα αφορά όχι μόνον το γεγονός ότι η επίμαχη ρήτρα δεν προβλέπει την εφαρμογή αρνητικού περιθωρίου στον IRPH που ορίζεται ως δείκτης αναφοράς, προκειμένου να ληφθούν υπόψη τα αποτελέσματα του τρόπου υπολογισμού των IRPH, όπως αυτά περιγράφονται στο προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994, αλλά και την έλλειψη ενημερώσεως των δανειοληπτών κατά το προσυμβατικό στάδιο ως προς την ύπαρξη και το περιεχόμενο των επισημάνσεων αυτών, όπερ επιρρωννύεται ιδίως από τη μνεία του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13, διατάξεως η οποία αφορά την απαίτηση διαφάνειας.
- 48 Τέλος, τρίτον, από τα προεκτεθέντα προκύπτει επίσης, αφενός, ότι η επίμαχη ρήτρα παραπέμπει στην εγκύκλιο 8/1990 καθόσον αυτή περιγράφει τους IRPH στο παράρτημά της VIII και, αφετέρου, ότι το προοίμιο που περιέχει τις επισημάνσεις σχετικά με τα αποτελέσματα του τρόπου υπολογισμού των IRPH δεν περιλαμβάνεται στην εγκύκλιο αυτή, αλλά στην εγκύκλιο 5/1994, οι οποίες έχουν αμφότερες δημοσιευθεί επισήμως.
- 49 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, καθώς και τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί η διαφάνεια και ο ενδεχομένως καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου κυμαινόμενου επιτοκίου η οποία ορίζει ως δείκτη αναφοράς, για την περιοδική αναθεώρηση του εφαρμοστέου στο δάνειο αυτό επιτοκίου, δείκτη ο οποίος καθορίζεται με εγκύκλιο δημοσιευθείσα επισήμως και επί του οποίου εφαρμόζεται προσαύξηση, είναι κρίσιμο το περιεχόμενο των πληροφοριών που περιέχονται σε άλλη εγκύκλιο, στην οποία γίνεται λόγος για την ανάγκη εφαρμογής επί του δείκτη αυτού, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου υπολογισμού του, αρνητικού περιθωρίου με σκοπό την ευθυγράμμιση του εν λόγω επιτοκίου με το επιτόκιο της αγοράς.
- 50 Πρέπει επίσης να διευκρινισθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου αφορά τόσο την ερμηνεία των εννοιών της οδηγίας 93/13 όσο και τα κριτήρια που ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεών της, εξυπακουόμενου ότι στον εν λόγω δικαστή απόκειται να αποφανθεί, αφού λάβει υπόψη τα κριτήρια αυτά, επί του χαρακτηρισμού συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνον ενδεικτικά στοιχεία τα οποία το τελευταίο οφείλει να λάβει υπόψη (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2014, *Constructora Principado*, C-226/12, EU:C:2014:10, σκέψη 20 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, καθώς και της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 52 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 51 Όσον αφορά, κατά πρώτον, την απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, όπως αυτή προκύπτει από το άρθρο 4, παράγραφος 2, και το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, υπενθυμίζεται ότι η πληροφόρηση, πριν από τη σύναψη της συμβάσεως, σχετικά με τους συμβατικούς όρους και τα αποτελέσματα της συνάψεως είναι ουσιώδους σημασίας για τον καταναλωτή. Βάσει ιδίως της πληροφόρησεως αυτής ο καταναλωτής αποφασίζει αν επιθυμεί να δεσμευθεί από τους όρους που έχει διατυπώσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας (απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andrić* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 48 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 52 Κατά συνέπεια, και δεδομένου ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 στηρίζεται στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής ευρίσκεται σε ασθενέστερη θέση σε σχέση με τον επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο της πληροφόρησης, η εν λόγω απαίτηση επιβάλλεται να ερμηνεύεται ευρέως (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andriiciu* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 53 Συγκεκριμένα, η απαίτηση μια συμβατική ρήτρα να είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό επιτάσσει, στις περιπτώσεις συμβάσεων δανείου, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να παρέχουν στους δανειολήπτες επαρκή πληροφόρηση ώστε αυτοί να είναι σε θέση να λαμβάνουν συνετές και εμπεριστατωμένες αποφάσεις (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andriiciu* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 51). Συναφώς, στον εθνικό δικαστή εναπόκειται, κατά την εξέταση του συνόλου των περιστάσεων σχετικά με τη σύναψη της συμβάσεως, να ελέγξει αν ο καταναλωτής πληροφορήθηκε όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την έκταση της δεσμεύσεως που αναλάμβανε, ώστε να μπορεί να υπολογίσει, μεταξύ άλλων, το συνολικό κόστος του δανείου (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andriiciu* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 54 Για την εκτίμηση αυτή κρίσιμα είναι, αφενός, το ζήτημα αν οι ρήτρες είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, ώστε να επιτρέπουν στον μέσο καταναλωτή, ήτοι τον καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και συνετός, να υπολογίσει το κόστος αυτό και, αφετέρου, η αναφορά ή η έλλειψη αναφοράς, στη σύμβαση καταναλωτικής πίστωσης, πληροφοριών που θεωρούνται ουσιώδεις βάσει του είδους των αγαθών ή των υπηρεσιών που αποτελούν το αντικείμενο της συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, *Andriiciu* κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 55 Όσον αφορά ειδικότερα ρήτρα προβλέπουσα, στο πλαίσιο συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, αμοιβή για τον δανεισμό αυτόν μέσω τόκων υπολογιζομένων με κυμαινόμενο επιτόκιο, η απαίτηση αυτή πρέπει, συνεπώς, να θεωρηθεί ότι επιβάλλει όχι μόνον να είναι η οικεία ρήτρα κατανοητή για τον καταναλωτή από τυπικής και γραμματικής απόψεως, αλλά και να δύναται ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, να κατανοήσει τη συγκεκριμένη λειτουργία του τρόπου υπολογισμού του εν λόγω επιτοκίου και, συνεπώς, να αξιολογήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις δυνητικά σημαντικές οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας ρήτρας για τις χρηματοπιστωτικές του υποχρεώσεις (απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 56 Μεταξύ των κρίσιμων στοιχείων που πρέπει να λάβει υπόψη το εθνικό δικαστήριο κατά τη διενέργεια των αναγκαίων συναφώς ελέγχων περιλαμβάνονται όχι μόνον το περιεχόμενο των πληροφοριών που παρέχει ο πιστωτικός φορέας στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως της οικείας συμβάσεως δανείου, αλλά και το γεγονός ότι τα κύρια στοιχεία σχετικά με τον υπολογισμό του δείκτη αναφοράς είναι ευχερώς προσβάσιμα, λόγω της δημοσιεύσεώς τους (πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, σκέψεις 52, 53 και 56).
- 57 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, αφενός, ο επίμαχος στην κύρια δίκη δείκτης αναφοράς θεσπίσθηκε με την εγκύκλιο 8/1990, η οποία δημοσιεύθηκε στο *Boletín Oficial del Estado*. Αφετέρου, στην επίμαχη ρήτρα διευκρινίζεται ότι ο συγκεκριμένος δείκτης περιγράφεται στο παράρτημα VIII της ανωτέρω εγκυκλίου και ότι αυτή προέρχεται από την Τράπεζα της Ισπανίας.

- 58 Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να βεβαιωθεί ότι οι πληροφορίες που παρασχέθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο ήταν επαρκείς ώστε ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως επιμελής και συνετός, να λάβει πράγματι γνώση του τρόπου υπολογισμού του δείκτη αναφοράς τον οποίο προβλέπει η επίμαχη ρήτρα.
- 59 Όσον αφορά το ζήτημα αν η πραγματική γνώση του τρόπου υπολογισμού του δείκτη αναφοράς περί του οποίου γίνεται λόγος στην επίμαχη ρήτρα, ο οποίος περιλαμβάνεται στο παράρτημα VIII της εγκυκλίου 8/1990, αρκούσε προκειμένου να μπορεί ο μέσος καταναλωτής να κατανοήσει τον τρόπο αυτό και να αντιληφθεί τις οικονομικές συνέπειές του χωρίς να τεθούν επίσης σε γνώση του οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994, το αιτούν δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη τη σημασία που έχουν για τον εν λόγω καταναλωτή οι εν λόγω πληροφορίες ώστε να εκτιμήσει ορθώς τις οικονομικές συνέπειες της συνάψεως της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου. Συναφώς, συνιστά κρίσιμη ένδειξη της χρησιμότητας των πληροφοριών αυτών για τον καταναλωτή το γεγονός ότι ο φορέας που εξέδωσε την εγκύκλιο 5/1994 έκρινε σκόπιμο, με το προοίμιο αυτό, να επιστήσει την προσοχή των πιστωτικών ιδρυμάτων όσον αφορά το επίπεδο των IRPH σε σχέση με το επιτόκιο της αγοράς και την ανάγκη εφαρμογής αρνητικού περιθωρίου για την ευθυγράμμισή τους με το επιτόκιο αυτό.
- 60 Για την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου έχει επίσης σημασία το γεγονός ότι οι πληροφορίες αυτές, μολοντί δημοσιεύθηκαν στο Boletín Oficial del Estado, περιλαμβάνονται στο προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994, και όχι στην εγκύκλιο περί καθορισμού του συμβατικού δείκτη αναφοράς, στην οποία παρέπεμπε η επίμαχη ρήτρα, ήτοι στην εγκύκλιο 8/1990. Εναπόκειται, ειδικότερα, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η απόκτηση των εν λόγω πληροφοριών προϋπέθετε την ανάληψη ενεργειών οι οποίες, ως εμπίπτουσες ήδη στο πεδίο της νομικής έρευνας, δεν μπορούσαν ευλόγως να αναμένονται από τον μέσο καταναλωτή.
- 61 Κατά δεύτερον, όσον αφορά την εκτίμηση του ενδεχομένως καταχρηστικού χαρακτήρα ρήτρας όπως η επίμαχη, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει ότι συμβατική ρήτρα που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως θεωρείται καταχρηστική όταν, παρά την απαίτηση καλής πίστewος, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση.
- 62 Συναφώς, επισημαίνεται εκ προοιμίου ότι από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η εναγομένη της κύριας δίκης υποστηρίζει ότι η επίμαχη ρήτρα αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να κρίνει επί του ζητήματος αυτού, λαμβάνοντας υπόψη τους κανόνες περί κατανομής του βάρους αποδείξεως που προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 2, πρώτο και τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 93/13, οι οποίοι προβλέπουν, μεταξύ άλλων, ότι, εάν ο επαγγελματίας ισχυρίζεται ότι για μια τυποποιημένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, φέρει αυτός το βάρος αποδείξεως.
- 63 Στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας που δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως, την οποία πρέπει να διενεργεί το εθνικό δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, το δικαστήριο αυτό οφείλει να αξιολογήσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως, πρώτον, την ενδεχόμενη παράβαση της απαιτήσεως καλής πίστewος και, δεύτερον, την ύπαρξη ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας εις βάρος του καταναλωτή, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 49 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

- 64 Προκειμένου να διευκρινισθούν οι έννοιες αυτές, υπενθυμίζεται, αφενός, όσον αφορά το ζήτημα υπό ποιες συνθήκες δημιουργείται μια τέτοια ανισορροπία «παρά την απαίτηση καλής πίστης», ότι, λαμβανομένης υπόψη της δέκατης έκτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 93/13, ο εθνικός δικαστής οφείλει να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, εφόσον συναλλασσόταν κατά τρόπο έντιμο και δίκαιο με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχόταν μια τέτοια ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 60 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).
- 65 Αφετέρου, προκειμένου να διαπιστωθεί αν μια ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή «σημαντική ανισορροπία» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, πρέπει, ιδίως να ληφθούν υπόψη οι κανόνες που εφαρμόζονται βάσει της εθνικής νομοθεσίας στην περίπτωση κατά την οποία δεν υπάρχει σχετική συμφωνία των μερών, προκειμένου να εκτιμηθεί αν και, ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό η σύμβαση περιάγει τον καταναλωτή σε δυσμενέστερη νομική θέση από εκείνη την οποία προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία (πρβλ. απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 59). Όσον αφορά ρήτρα υπολογισμού των τόκων που συνδέονται με δανειακή σύμβαση, θα πρέπει επίσης να συγκριθούν ο τρόπος υπολογισμού του προβλεπόμενου από την ως άνω ρήτρα συμβατικού επιτοκίου και το προκύπτον εξ αυτού πραγματικό συμβατικό επιτόκιο με τους συνήθως εφαρμοζόμενους τρόπους υπολογισμού και το νόμιμο επιτόκιο καθώς και τα επιτόκια που εφαρμόζονταν στην αγορά, κατά τη σύναψη της επίδικης στην κύρια δίκη συμβάσεως, για δάνειο ύψους και διάρκειας αντίστοιχων προς εκείνα της οικείας συμβάσεως δανείου (απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, σκέψη 65).
- 66 Πρέπει επίσης να υπομνησθεί ότι η διαφάνεια συμβατικής ρήτρας, όπως απαιτείται από το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, αποτελεί ένα από τα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του καταχρηστικού χαρακτήρα της (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 49). Αντιθέτως, από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι το γεγονός και μόνον ότι η διατύπωση ρήτρας δεν είναι σαφής ούτε κατανοητή δεν αρκεί προκειμένου να την καταστήσει καταχρηστική (πρβλ. διάταξη της 17ης Νοεμβρίου 2021, Gómez del Moral Guasch, C-655/20, EU:C:2021:943, σκέψη 37).
- 67 Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, καθόσον διευκρινίζει ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας συμβατικής ρήτρας εκτιμάται, μεταξύ άλλων, με αναφορά σε όλες τις υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως. Συναφώς, δεδομένου ότι, κατά το προοίμιο της εγκυκλίου 5/1994, οι IRPH ενσωματώνουν τις συνέπειες των προμηθειών, μπορεί να είναι κρίσιμο να εξετασθεί η φύση των προμηθειών που ενδεχομένως έχουν συνομολογηθεί με άλλες ρήτρες της επίμαχης στην κύρια δίκη συμβάσεως, προκειμένου να εξακριβωθεί αν υφίσταται κίνδυνος διπλής αμοιβής για ορισμένες παροχές του δανειστή.
- 68 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει την επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση λαμβάνοντας υπόψη τις ενδείξεις που μνημονεύονται στις σκέψεις 51 έως 67 της παρούσας αποφάσεως, αφού εξακριβώσει τα στοιχεία που αφορούν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως και το εθνικό νομικό πλαίσιο.
- 69 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα προσήκει η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, καθώς και τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 93/13 έχουν την έννοια ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί η διαφάνεια και ο ενδεχομένος καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου κυμαινόμενου επιτοκίου η οποία ορίζει ως δείκτη αναφοράς, για την περιοδική αναθεώρηση του εφαρμοστέου στο δάνειο

αυτό επιτοκίου, δείκτη ο οποίος καθορίζεται με εγκύκλιο δημοσιευθείσα επισήμως και επί του οποίου εφαρμόζεται προσαύξηση, είναι κρίσιμο το περιεχόμενο των πληροφοριών που περιέχονται σε άλλη εγκύκλιο, στην οποία γίνεται λόγος για την ανάγκη εφαρμογής επί του δείκτη αυτού, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου υπολογισμού του, αρνητικού περιθωρίου με σκοπό την ευθυγράμμιση του εν λόγω επιτοκίου με το επιτόκιο της αγοράς. Κρίσιμο είναι επίσης το ζήτημα αν οι πληροφορίες αυτές είναι επαρκώς προσβάσιμες από τον μέσο καταναλωτή.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 70 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (ένατο τμήμα) αποφαινεται:

Το άρθρο 3, παράγραφος 1, καθώς και τα άρθρα 4 και 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές,

έχουν την έννοια ότι:

προκειμένου να εκτιμηθεί η διαφάνεια και ο ενδεχομένως καταχρηστικός χαρακτήρας ρήτρας σύμβασης ενυπόθηκου δανείου κυμαινόμενου επιτοκίου η οποία ορίζει ως δείκτη αναφοράς, για την περιοδική αναθεώρηση του εφαρμοστέου στο δάνειο αυτό επιτοκίου, δείκτη ο οποίος καθορίζεται με εγκύκλιο δημοσιευθείσα επισήμως και επί του οποίου εφαρμόζεται προσαύξηση, είναι κρίσιμο το περιεχόμενο των πληροφοριών που περιέχονται σε άλλη εγκύκλιο, στην οποία γίνεται λόγος για την ανάγκη εφαρμογής επί του δείκτη αυτού, λαμβανομένου υπόψη του τρόπου υπολογισμού του, αρνητικού περιθωρίου με σκοπό την ευθυγράμμιση του εν λόγω επιτοκίου με το επιτόκιο της αγοράς. Κρίσιμο είναι επίσης το ζήτημα αν οι πληροφορίες αυτές είναι επαρκώς προσβάσιμες από τον μέσο καταναλωτή.

(υπογραφές)